

Берегсасі Аніко – Черничко Степан: *Гроші та (мовна) політика. Візуальна конструкція мовної політики на банкнотах на території сучасного Закарпаття.*
Beregszászi Anikó – Cserniczkó István: *Pénz és (nyelv)politika. A nyelvpolitika vizuális konstrukciója a bankjegyeken a mai Kárpátalja területén.* Termini Egyesület, Törökbálint 2020. 120 lap

Itt minden a pénz körül forog

A pénz még manapság, a készpénzforgalom jelentős mértékű visszaesése mellett is, az életünk szerves részét képezi. A különböző címletű pénzek napi rendszerességgel forognak a kezünk között, és gyakorta számoljuk is meg, hogy mekkora összeg áll egy-egy bevásárlás alkalmával a rendelkezésünkre. Régi szólásaink között megtalálhatjuk a *Hatszor is megolvassa a pénzt* kifejezést is, amely ugyancsak a számolgatásra utal. A pénzt azonban nem csak megolvasni, de kiolvasni is lehet. A fizetőeszközeink ugyanis számos információt tartalmaznak az adott állam nyelvpolitikájával kapcsolatban.

Beregszászi Anikó és Cserniczkó István 2020-ban megjelent *Pénz és (nyelv)politika. A nyelvpolitika vizuális konstrukciója a bankjegyeken a mai Kárpátalja területén* című ukrán nyelvű kiadványa a jelenlegi Kárpátalja területe felett hatalmat gyakorló államalakulatok nyelvpolitikai törekvéseit a papírpénzek vizsgálatán keresztül mutatja be.

A *Bevezetőben* a szerzők nagy vonalakban felvázolják a nyelvi tájkép és a nyelvpolitika, illetve a hatalom által közvetített nyelvi ideológiák kapcsolatait, kiemelve azt, hogy tágabb értelemben a pénzekben megjelenő szövegek tanulmányozása ugyancsak fontos szegmense lehet a nyelvi tájkép vizsgálatának. Felhívják a figyelmet arra is, hogy az általuk vizsgált, az 1900-as évektől napjainkig terjedő időszak pénzekben megjelenő nyelvi tájképét, az államnyelvi szerepet betöltő nyelvek változásával egyetemben, dinamikusan változó folyamatként kell szemlélni.

Ezt követően röviden szót ejtenek *A kutatás módszertanáról* is. A nyelvi tájképkutatás szakirodalmi alapjaira hivatkozva kiemelik, hogy a kutatás során egyidejűleg alkalmazták a kvantitatív és a kvalitatív elemzési módszereket is. Ezen túl arra is felhívják a figyelmet, hogy a nyelvpolitikai elemzések ugyancsak megkövetelik a történelmi események vizsgálatát. Majd megtudhatjuk azt is, hogy miért is lehet a jelenkori Kárpátalja területe kiemelkedően alkalmas egy ilyen jellegű vizsgálat elvégzésére: a terület 20. századi története bővelkedik államfordulatokban. Az államfordulatok után nem csupán az államhatárok változtak meg, de más lett a főváros, módosult a hivatalos nyelv is.

A kiadvány külön fejezetekben tárgyalja az egyes államalakulatok által használt fizetőeszközök nyelvi sajátosságait, megvilágítva azt is, hogy milyen viszony mutatkozott meg a papírpénzekben az államnyelvi státusszal rendelkező, illetve az egyes, jelentős létszámú kisebbségek nyelveit illetően.

Elsőként *A duális monarchia bankjegyeit* veszik a szerzők górcső alá, felhívva a figyelmet arra, hogy: Osztrák–Magyar Bank 1900-tól bocsátott ki bankjegyeket,

amelyek a bécsi pénzjegynyomdában készültek, és hogy az osztrák–magyar korona különböző névértékű címleteiből több változat is készült, ám mindegyik széria jellemzője volt a többnyelvűség. A duális államberendezkedésnek megfelelően a bankjegyek egyik oldalán a német, a másikon a magyar nyelv dominált. Az előoldalon a kizárólag németül olvasható fontosabb tudnivalókon (például a kibocsátó pénzügyintézet nevén, a pénzhamisítás tilalmára figyelmeztető feliraton) kívül a névérték a német mellett az Osztrák Birodalom többi nemzetének nyelvén is feltüntették. A hátoldal ezzel szemben csupán egynyelvű volt: magyar. A bankón tehát összesen tíz nyelven volt olvasható a névérték: németül, valamint cseh, horvát, lengyel, olasz, román, szerb, szlovén és ukrán (ruszin) nyelven, illetve a túloldalon magyarul.

A *csehszlovák korona* címet viselő fejezetből azt is megtudhatjuk, hogy az első, 1919-ben kibocsátott csehszlovák korona bankjegyeinek hátoldalán érdekes módon még külön-külön, azaz cseh és szlovák nyelven is fel van tüntetve a pénzjegyek névértéke, és további négy nyelven is olvasható: ukránul/ruszinul, németül, lengyelül és magyarul. Az előoldal egynyelvű: cseh. A papírpénz által sugallt szimbolikus jelzés szerint ekkor még a szlovák nyelv is egyike volt a kisebbségi nyelveknek. Az 1926-ban forgalomba hozott csehszlovák korona előoldalán szintén csak egynyelvű, ám már „csehszlovák” feliratok láthatók. A hátoldalon az államnyelv alatt/mellett ukrán/ruszin, német és magyar nyelven is feltüntették a bankó névértékét; a lengyel szöveg eltűnt.

A Magyar Királyságban 1927. január 1-től vezették be a korona helyett az új pénznemet, *A magyar pengőt*, amelyet a mai Kárpátalja déli, síkvidéki sávjában élők 1938 végén kezdtek el használni. A pengő egyik oldalán kizárólag magyar nyelven olvasható minden felirat. Ám a hátoldalon a névérték hat nyelven szerepel: magyarul, németül, románul, szerbül, szlovákul és ruszinul/ukránul (vagy ahogyan a korszakban nevezték: magyar-orosz nyelven).

1945. november 15-étől *A szovjet rubel* vált hivatalos fizetőeszközzé a régióban. A bankók egyik oldalán kizárólag a „nemzetek közötti érintkezés eszközén”, azaz oroszul olvasható feliratok voltak. Az 1961-es pénzreform utáni papírrubeleken az orosz mellett a 14 nem orosz nyelvű szovjet tagköztársaság nyelvén is elolvashatta a bankó névértékét a pénzjegyet használó. A feliratok az alábbi sorrendben következtek egymás után: ukrán, fehérorosz, üzbég, kazah, grúz, azeri, litván, moldáv, lett, kirgiz, tadzsik, örmény, türkmén és észt. A szovjet rubel soknyelvűsége abban is tükröződött, hogy minden nyelven az adott nép saját hagyományai szerint nevezték meg a központi fizetőeszközt. A szovjet papírpénzt rubel néven illették ugyan több szovjet nép nyelvén is, ám például ukránul *karbovanec*, kazahul *szom*, türkménül *manat* volt a szovjet pénznem megnevezése.

A *független Ukrajna fizetőeszközei* közül 1992. november 7-től a *kuponkarbovanec* elnevezésű ideiglenes fizetőeszközt vezették be, amelynek előoldalán csak ukránul állt felirat, a hátoldalára pedig semmilyen szöveget nem nyomtak. Leonyid Kucsma 1996. augusztus 25-én kiadott 762/96. számú elnöki rendeletével a szeptember 2. és 16. közötti pénzreform részeként szeptember 16-án éjfél-től bevezette az új nemzeti valutát, a hrivnyát. Az ukrán hrivnya egynyelvűsége része annak a küzdelemnek, amelyet az ukrán nemzet az orosz nyelvvel szemben folytat.

A további két fejezet a korábban bemutatott pénzeket *Kvantitatív*, illetve *Kvalitatív elemzésnek* veti alá. Ezekből a részekből például arra is fény derül, hogy

a vizsgált pénzeken mely írásrendszerek, mely nyelvek kaptak helyet, de azt is megtudhatjuk például, hogy milyen nyelvi ideológiák fűződnek az egyes korszakok fizetőeszközeihez, valamint hogy a bankókon megjelenő nyelveknek milyenek az egymással kapcsolatos hierarchikus kapcsolataik.

A továbbiakban, egy rövid *Kitekintés* keretein belül a szerzők az utódállamok fizetőeszközeit is rövid elemzés alá vetik. Ebből például az is kiderül, hogy az egykori Osztrák–Magyar Monarchia területén osztozkodó 13 utódállam közül ötben (Ausztria, Szlovákia, Olaszország, Szlovénia és Montenegró) már az euró a hivatalos fizetőeszköz, amelyen háromféle írásrendszer (latin, cirill, görög) is megjelenik. Magyarország, Csehország, Románia, Lengyelország, Horvátország és Ukrajna fizetőeszközei egynyelvűek, míg Bosznia-Hercegovina és Szerbia fizetőeszközeinek szövegei részben latin és cirill betűs formában is megjelennek. A Szovjetunió utódállamaiban Észtország, Lettország és Litvánia már az eurót használja. A grúz latin és a tadzsik szomonin a szövegek egy része angol fordításban is megjelenik, ahogyan az 1998 után kiadott örmény fizetőeszközök esetében is. A kazah bankókon megjelennek orosz nyelvű feliratok is, viszont a fennmaradó nyolc ország, beleértve Oroszországot és Ukrajnát, fizetőeszközei egynyelvűek.

Az *Összefoglalóban* a szerzők kiemelik azt is, hogy bár az elemzés színtere Kárpátalja volt, az itt élő embereknek – bármilyen pénznem volt forgalomban – a lehető legkevesebb beleszólása volt abba, milyen szimbolikus szerepet szánnak a régióban beszélt nyelveknek a távoli fővárosok politikacsinálói. Kárpátalja egyaránt messze van Bécestől, Prágától, Budapesttől, Moszkvától és Kijevtől is.

A kiadványt a szerzők egy rövid *Szakirodalmi vitával*, illetve a *Következtetések* levonásával zárják.

A gazdagon illusztrált, összesen 54 ábrát tartalmazó kiadvány értékét a tizenhárom oldalas irodalomjegyzék is jelentős mértékben növeli.

A kiadványt egyaránt haszonnal forgathatják azok, akik Kárpátalja történelme, nyelvi helyzete iránt érdeklődnek, illetve azok is, akik az elmúlt évszázad során a terület felett hatalmat gyakorló államalakulatok nyelvi ideológiáit szeretnék kicsit jobban megérteni. De érdekes olvasmányként szolgálhat azok számára is, akik a pénz világában kívánnak történelmi utazást tenni.

Ráadásul azoknak sem kell csüggedniük, akik az ukrán nyelv ismeretének hiányában nem tudnák a kiadványt elolvasni. Számukra kiváló alternatívát kínál a szerzőpáros egy korábbi, magyar nyelven közreadott tanulmánya: Beregszászi Anikó – Cserniczkó István: A pénz beszél: a mai Kárpátalja területén osztozó birodalmak nyelvpolitikája a bankjegyeken megjelenő nyelvek tükrében. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 2016. (16. évf.) 1. szám. Az írás teljes terjedelmében elérhető az alábbi link alatt: http://epa.oszk.hu/02800/02819/00009/pdf/EPA02819_alkalmazottnyt_2016_1_01.pdf

Bárány Erzsébet

főiskolai docens,

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai

Magyar Főiskola, Beregszász

<https://orcid.org/0000-0001-8395-5475>

Gazdag Vilmos

főiskolai docens,

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai

Magyar Főiskola, Beregszász

<https://orcid.org/0000-0002-9331-2307>